

Спеціалізованій вченій раді Д 26.236.03
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4

ВІДГУК
офіційного опонента – доктора юридичних наук,
професора Крусян Анжеліки Романівни
на дисертаційне дослідження
Худика Андрія Мирославовича
на тему «Конституціоналізація публічних фінансів:
зарубіжний досвід та українська модель»,
подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.02 - конституційне право;
муніципальне право

Аналіз дисертаційного дослідження дозволяє висловити такі судження та висновки стосовно відповідності представленої кваліфікаційної наукової праці вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567.

Актуальність теми дослідження не викликає сумнівів. Актуальність теми обумовлена, з одного боку, посиленням практичної значущості Конституції України, з іншого боку, необхідністю послідовного подолання традиційного для радянського правознавства та його відповідної практики державного управління підходу до права та публічних фінансів як похідних від держави категорій.

Після здобуття незалежності перед Україною постала проблема побудови правової, демократичної держави, здатної ефективно функціонувати в нових суспільно-політичних та соціально-економічних умовах. Такий процес не може відбуватися без ефективної мобілізації, розподілу та використання публічних фондів грошових коштів. Адже саме за рахунок таких фондів і реалізуються найважливіші функції громадянського суспільства.

Формування правової держави та ринкової економіки в Україні об'єктивно викликає необхідність дослідження ролі права в житті демократичного суспільства. Таке дослідження не може обійтися без розгляду проблем правового регулювання публічних фінансів, оскільки саме публічні фінанси представляють інтерес для усіх

і кожного в суспільстві (для суспільства, держави, територіальної громади та індивіда), що обумовлює соціально-економічну природу та сутність конституційного ладу суспільства, характер політико-правового режиму.

Конституційні положення (принципи та норми), що закладають основні принципи правового регулювання публічних фінансів є первинними засобами формування юридичного механізму обмеження державного втручання у сферу особистих інтересів індивіда і в подібній якості покликані стати тими об'єктивними факторами, які визначають якісні зміни в системі публічного та приватного позитивного права, зміцнення конституційної законності та правопорядку.

Разом з тим, неможливо не помітити, що на «генетичному рівні» сформувалася недооцінка безпосередньої дії конституційних положень, ролі об'єктивного права в регулюванні публічних фінансів, що й сьогодні породжує вкрай повільне формування правової культури населення. Все це виступає свого роду індикаторами «правового неблагополуччя» системи нормативно-правового регулювання публічних фінансів.

У сучасній правовій науці особливої актуальності набувають дослідження міжгалузевого характеру, які зорієнтовані на пошук тих правових засобів, які здатні «пожвавити» та оптимізувати конституційну модель взаємодії громадянського суспільства, держави та індивіда з приводу публічних фінансів. Зазначені обставини і зумовили актуальність обраної теми дисертації, визначили об'єкт, предмет і внутрішню логіку дослідження, його мету та завдання.

Вказане зумовило теоретичну та практичну потребу в проведенні дослідження зарубіжного досвіду та української моделі конституціоналізації публічних фінансів та свідчить про актуальність наукового доробку А.М. Худика.

Про актуальність обраної теми дослідження свідчить і її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в контексті планових науково-дослідних тем відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, зокрема, за темами «Діалог громадянського суспільства, особи та держави в забезпеченні та захисті прав людини» (номер державної реєстрації 0115U001439), «Держава і громадянське суспільство: конституційно-правові засади взаємодії»

(номер державної реєстрації 0114U003871).

Тема дисертації відповідає Основним науковим напрямам та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019-2023 роки (Пріоритетні комплексні міждисциплінарні дослідження), затвердженим Постановою Президії Національної академії наук України від 30 січня 2019 року № 30.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації, їх достовірність забезпечені, в першу чергу, достатнім обсягом теоретичного та практичного матеріалу, що був опрацьований дисертантом під час підготовки та написання дисертаційного дослідження (список використаних джерел містить 321 найменування), а також застосуванням широкого спектру філософсько-світоглядних, загальнонаукових принципів і підходів та спеціально-наукових методів пізнання природи та особливостей конституціоналізації публічних фінансів в Україні та за кордоном.

Відповідною гарантією достовірності та теоретичної обґрунтованості наукових положень висновків та рекомендацій, сформульованих автором, є вірно поставлена мета дослідження. Головною метою дисертаційної роботи, за думкою автора, є визначення конституційної природи публічних фінансів та формування української моделі конституціоналізації публічних фінансів на основі аналізу зарубіжного досвіду. Безперечно, ця мета досягається завдяки вирішенню таких завдань, як: аналіз субстанційного та інструментального підходів до конституціоналізації публічних фінансів; розкриття еволюції нормативних підходів до конституціоналізації публічних фінансів; виокремлення моделей конституціоналізації публічних фінансів на основі зарубіжного досвіду; характеристика української моделі конституціоналізації публічних фінансів; аналіз публічних фінансів як об'єкт конституційного регулювання в Конституції України 1996 року; розкриття конституційної міри свободи індивідів у сфері публічних фінансів; встановлення конституційних меж повноважень інститутів публічної влади у сфері публічних фінансів; визначення конституційної моделі взаємозв'язку

прав індивідів та повноважень інститутів публічної влади у сфері публічних фінансів.

Варто погодитися із А.М. Худиком, що об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають між інститутами публічної влади (державою, територіальними громадами) та індивідами з приводу накопичення, розподілу та використання публічних фондів грошових коштів та їх конституціоналізації.

Предметом дослідження є зарубіжний досвід та українська модель конституціоналізації публічних фінансів.

Системною, послідовною та досить логічною уявляється архітектоніка дисертаційного дослідження А.М. Худика. Рецензована дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (10 підрозділів), висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (321 найменування), додатків (на 10 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 246 сторінок, з них 200 сторінок – основний текст.

У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, характеризується ступінь наукової розробки проблеми, її зв'язок з науковими програмами і планами, визначаються мета і завдання дослідження, його об'єкт і предмет; характеризуються теоретико-методологічна база дослідження, положення наукової новизни і здобуті наукові результати, практичне значення роботи та дані про її апробацію, структуру та обсяг.

Розділ 1 «Еволюція доктринальних та нормативних підходів до конституціоналізації публічних фінансів» присвячений розгляду наведених в юридичній науці підходів до розуміння природи публічних фінансів та їх конституціоналізації. Виділено два підходи до розуміння природи конституціоналізації публічних фінансів – субстанційний та інструментальний. Здійснено аналіз нормативних підходів до конституціоналізації публічних фінансів в Україні.

У Розділі 2 «Моделі конституціоналізації публічних фінансів: зарубіжний досвід» виділено моделі конституціоналізації публічних фінансів. Доведено, що світовий конституціоналізм у своєму розвитку пройшов через чотири конституційні моделі: інструментальну модель конституціоналізації публічних

фінансів; інструментальну із соціальними елементами модель конституціоналізації публічних фінансів; соціалістичну (недемократичну) модель конституціоналізації публічних фінансів; соціально-демократичну модель конституціоналізації публічних фінансів.

У Розділі 3 «Українська модель конституціоналізації публічних фінансів» розкрито об'єктивну зумовленість конституціоналізації публічних фінансів у Конституції України 1996 року, обґрунтовано конституційну міру свободи індивідів та конституційні межі повноважень інститутів публічної влади у сфері публічних фінансів, розкрито конституційну модель взаємозв'язку прав індивідів та повноважень інститутів публічної влади щодо публічних фінансів в Україні.

У висновках сформульовані основні результати дисертаційного дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації А.М. Худика полягає у здійсненні теоретичного узагальнення та новому науковому осмисленні проблеми процесу конституціоналізації публічних фінансів в Україні та за кордоном. Його наукова новизна конкретизується в основних науково-теоретичних положеннях, узагальненнях, пропозиціях та рекомендаціях, що виносяться на захист.

Серед основних висновків і положень дисертації, що виносяться на захист та конкретизують новизну одержаних результатів, заслуговують на особливу увагу такі:

- доведення, що публічні фінанси є об'єктом конституційно-правового регулювання не з позиції походження, правової основи чи цілеспрямованості витрачання коштів, а з погляду міри свободи індивіда та меж повноважень інститутів публічної влади у сфері публічних фінансів;

- авторське визначення поняття «конституціоналізація публічних фінансів» як складного, динамічного процесу конституційного оформлення (юридичної інституціоналізації) публічних фінансів, що зумовлено їхньою фундаментальністю, стійкістю та важливістю для функціонування індивіда, соціуму та держави. Метою конституціоналізації публічних фінансів є об'єктивація конституційних цінностей у системі правового регулювання цих суспільних відносин;

- акцентування, що процес конституціоналізації публічних фінансів пов'язаний з поступовим розширенням впливу конституцій на процеси соціально-економічного розвитку соціуму;

- доведення, що в конституційному вимірі категорія «публічні фінанси» зводиться до об'єктивних суспільних відносин великих соціальних груп, зокрема народу, нації, населення, територіальних громад, з приводу розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту та національного доходу задля задоволення публічного інтересу;

- аргументування, що концептуальним ядром конституційної міри свободи індивідів у сфері публічних фінансів є концепція природних та невідчужуваних прав особи, довкола якої вибудовувалося все правове регулювання цих суспільних відносин. Конституційні межі свободи індивідів у сфері публічних фінансів окреслені обов'язком щодо соціальної взаємодії індивідів для створення загальних благ;

- доведення, що конституційні межі повноважень інститутів публічної влади у сфері публічних фінансів визначені конституційною конструкцією «публічні фінансові ресурси – суспільне багатство» (стаття 95 Конституції України), згідно з якою держава – це інструмент, який уможливорює процеси соціальної взаємодії, покликаний створювати умови оптимального розподілу та використання фінансових ресурсів, виступає своєрідною організацією публічної влади, яка відповідає за добробут Українського народу та реалізує його економічні інтереси;

- встановлення, що за своєю правовою природою публічні фінанси є об'єктивним відображенням реального конституційного ладу держави, закріпленої в державі форми правління, політико-територіального устрою, а також реальності задекларованих державно-політичних режимів;

- обґрунтування, що специфікою конституціоналізації публічних фінансів є особливості конституційного оформлення права власності на публічні фінансові ресурси, адже від характеру права власності на публічні фінансові ресурси, від його юридичного змісту, форм та способів реалізації і залежить правова природа публічних фінансів та процес їх конституціоналізації.

Викладені в дисертаційному дослідженні наукові результати загалом є достовірними та обґрунтованими. Цей висновок базується на використанні в дисертації загальноновизнаних (традиційних) і нових теоретичних здобутків науки конституційного права, узагальненні існуючого досвіду відповідно до предмету дослідження, а також їх апробації на науково-практичних конференціях.

Практичне значення одержаних результатів, з точки зору автора, полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення і висновки можуть бути використані: *у науково-дослідній сфері* – для подальшого теоретичного узагальнення, вироблення пропозицій та висновків стосовно вдосконалення конституційного та фінансового законодавства, формування методологічної основи і теоретичного підґрунтя досліджень процесів конституціоналізації публічних фінансів; *у правозастосовній діяльності* – застосування в нормопроектуванні запропонованих дефініцій та положень для уніфікації чинного законодавства; *у навчальному процесі* – під час розробки і викладання курсів та спецкурсів з таких навчальних дисциплін: «Конституційне право», «Фінансове право», «Податкове право», «Бюджетне право», «Конституційні засади публічних фінансів» тощо; *у правовиховній роботі* – для формування правової культури та правосвідомості щодо конституційної цінності публічних фінансів.

Основні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження А.М. Худика повно та всебічно висвітлені у 11 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України з юридичних наук, 2 наукових статтях опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях, 19 тезах доповідей і повідомлень на міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях, 6 статтях в інших наукових виданнях, які додатково відображають результати дослідження. Вказані наукові роботи опубліковані у період з 2007 по 2020 роки, що переконує в системності та тривалості дослідження.

Зазвичай наукові дослідження, що присвячені складним проблемам теоретичного і практичного характеру та є інноваційними, зокрема як робота А.М. Худика, викликають дискусії.

Отже, загальна позитивна оцінка дисертації не виключає можливості висловлення окремих зауважень, виявлення окремих спірних та таких, що

потребують додаткової аргументації положень і висновків автора.

1. У дисертаційній роботі автор відзначає, що «вирішальним внутрішньо правовим чинником еволюції поглядів на проблеми правової природи публічних фінансів та їх конституціоналізації виступають особливості конструкції права публічної власності на фінансові ресурси в конкретний період розвитку соціуму» (с. 18) та виділяє два доктринальні підходи до розуміння природи публічних фінансів – інструментальний і субстанційний (с. 19–35). Думається, що потребують більш докладної характеристики безпосередньо ці «особливості конструкції права публічної власності на фінансові ресурси» як критерії виокремлення зазначених доктринальних підходів до розуміння природи публічних фінансів.

2. Розділ 2 дисертаційного дослідження присвячений дослідженню моделей конституціоналізації публічних фінансів (с. 61-134). Дисертант відзначає, що «світовий конституціоналізм у своєму розвитку пройшов через чотири конституційні моделі: інструментальну модель конституціоналізації публічних фінансів; інструментальну із соціальними елементами модель конституціоналізації публічних фінансів; соціалістичну (недемократичну) модель конституціоналізації публічних фінансів; соціально-демократичну модель конституціоналізації публічних фінансів. Ці конституційні моделі різняться поміж собою підходами та принципами правового регулювання публічних фінансів» (с. 132). Цікаво було б почути позицію автора щодо цінності дослідження зарубіжних моделей конституціоналізації публічних фінансів та їх значення для національної конституційно-правової науки та практики.

3. В дисертаційній роботі автор відзначає, що «сучасна Конституція України володіє високим нормативним потенціалом у плані її впливу на правове регулювання публічних фінансів, завдяки чому стає можливий активний розвиток фінансової системи в дусі конституційних цінностей» (с. 141-142). У зв'язку з цим, потребує додаткового пояснення, про які саме «конституційні цінності» йдеться у зазначеному контексті.

4. Крім того, з попереднім питанням пов'язане наступне – які напрямки розвитку фінансової системи в «дусі конституційних цінностей» та тенденції розвитку сфери публічних фінансів в сучасних умовах конституційно-правових

перетворень в Україні вважає доцільним та обґрунтованим виокремити автор дисертації?

5. Досліджуючи природу та зміст категорії «публічні фінанси» автор використовує концепт публічного інтересу, зокрема зазначаючи, що: «публічні фінанси є ефективним механізмом забезпечення *публічного інтересу* (виокремлено – А.К.)» (с. 136 дисертації); «публічні фінанси покликані забезпечувати *публічні інтереси індивідів* (виокремлено – А.К.) ...» (с. 168); «у конституційному вимірі категорія «публічні фінанси» зводиться до об'єктивних суспільних відносин великих соціальних груп, зокрема народу, нації, населення, територіальних громад, з приводу розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту та національного доходу задля задоволення *публічного інтересу* (виокремлено – А.К.)» (с. 188). Втім, в сучасній юриспруденції не сформовано уніфікованого визначення публічного інтересу, зокрема, за висновком Великої Палати Верховного Суду «... публічний інтерес є не чим іншим, як певною сукупністю приватних інтересів» (такого висновку дійшла Велика Палата Верховного Суду у постанові від 13 лютого 2019 р. у справі №233/4308/17 за позовом Державіаслужби до товариства з обмеженою відповідальністю «Будгенконтракт»). Звідси виникають питання: 1) як автор розкриває поняття «публічний інтерес»; 2) як, на думку дисертанта, співвідносяться публічний інтерес та приватний інтерес, зокрема, в аспекті конституціоналізації публічних фінансів.

Разом з тим, висловлені зауваження, запитання та пропозиції мають здебільшого дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження Андрія Мирославовича Худика.

Опубліковані наукові праці повністю відображають зміст наукових положень, висновків та рекомендацій, обґрунтованих у дисертаційному дослідженні.

Автореферат дисертації повно та адекватно відтворює основні положення та висновки самої дисертації – їх основні положення є ідентичними.

Дисертація та її автореферат виконані з дотриманням вимог сучасного українського ділового мовлення. Наукові положення, пропозиції та висновки дисертації викладені юридично грамотно, чітко та послідовно.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація А.М. Худика на тему: «Конституціоналізація публічних фінансів: зарубіжний досвід та українська модель» відповідає всім вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій, встановленим пунктами 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. із змінами.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що дисертація на тему: «Конституціоналізація публічних фінансів: зарубіжний досвід та українська модель» є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову проблему у формі виробленої цілісної теорії, науково-практичних пропозицій та рекомендацій щодо конституціоналізації публічних фінансів в Україні, а автор цієї дисертації – Андрій Мирославович Худик, за результатами публічного захисту в установленому порядку, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент:

**Завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Київського інституту інтелектуальної власності
та права Національного університету
«Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор**

А.Р. Крусян

